

LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS

LIETUVOS
ISTORIJOS
METRAŠTIS

2008 metai

2

LI
LEIDYKLA

Vilnius 2009

LITHUANIAN INSTITUTE OF HISTORY

THE YEAR-BOOK
OF LITHUANIAN
HISTORY

2008

2

Vilnius 2009

LITAUISCHES INSTITUT FÜR GESCHICHTE

JAHRBUCH
FÜR LITAUISCHE
GESCHICHTE

2008

2

Vilnius 2009

UDK 947.45
Li 237

Redakcinė kolegija:

Egidijus ALEKSANDRAVIČIUS

Vytauto Didžiojo universitetas

Alfonsas EIDINTAS

Vilniaus universitetas

Jan JURKIEWICZ

Adomo Mickevičiaus universitetas Poznanėje

Zigmantas KIAUPA (pirmininkas)

Lietuvos istorijos institutas

Česlovas LAURINAVIČIUS

Lietuvos istorijos institutas

Ingė LUKŠAITĖ

Lietuvos istorijos institutas

Bronius MAKASKAS

Lenkijos MA istorijos institutas

Jolita MULEVIČIŪTĖ

Kultūros, filosofijos ir meno institutas

Rimvydas PETRAUSKAS

Vilniaus universitetas

Edmundas RIMŠA

Lietuvos istorijos institutas

Jolita SARCEVIČIENĖ (sekretorė)

Lietuvos istorijos institutas

Vladas SIRUTAVIČIUS

Lietuvos istorijos institutas

Saulius SUŽIEDĖLIS

Milersvilio universitetas

Joachim TAUBER

Nordost-Institut Liuneburge

Šio žurnalo straipsnių pavadinimai ir santraukos cituojami duomenų bazėse:

Articles appearing in this journal are abstracted and indexed in:

HISTORICAL ABSTRACTS. AMERICA: HISTORY AND LIFE.

EBSCO Publishing

ISSN 0202-3342

© Lietuvos istorijos institutas, 2009

© Straipsnių autoriai, 2009

MOKSLO GYVENIMAS

MOKSLO PREMIJŲ ĮTEIKIMAS

2008 m. lapkričio 14 dieną Lietuvos mokslų akademijos Didžiojoje salėje už tarptautinio lygio mokslo pasiekimus ir ryšių su Lietuva stiprinimą buvo įteiktos mokslo premijos lietuviams mokslininkams, dirbantiems įvairiose užsienio valstybėse. Tokios premijos šiemet teikiamos antrą kartą. Jų tikslas – skatinti lietuvių išėivijos mokslininkų ryšius su Lietuvos mokslo bendruomene, pastangas puoselėti lietuviškumą ir aktyvų dalyvavimą savo kraštų lietuvių bendruomenių veikloje. Pretendentus į mokslo premijas atrinko Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerijos komisija, vadovaujama viceministrės Virginijos Būdienės. Be Švietimo ir mokslo ministerijos darbuotojų, į komisiją buvo deleguoti Pasaulio lietuvių bendruomenės, JAV Lietuvių bendruomenės krašto valdybos, LR Prezidento kanceliarijos, Tautinių mažumų ir išėivijos departamento prie LR Vyriausybės, Lietuvos mokslo tarybos ir Lietuvos mokslų akademijos atstovai. Iš viso buvo gauta 16 paraiškų iš Airijos, Australijos, Austrijos, Čekijos, Indonezijos, Italijos, Japonijos, JAV, Lenkijos ir Norvegijos. Į fizinių, biomedicinos ir technologijų mokslo premijas pretendavo 10 mokslininkų, į humanitarinių ir socialinių mokslų – 6. Pagrindiniai atrankos kriterijai buvo šie: 1) pretendento mokslinė veikla, ryšiai su Lietuvos mokslininkais, bendri projektai, pretendento mokiniai iš Lietuvos ir kt., 2) mokslo pasiekimų sklaida (mokslinis bendradarbiavimas su verslo atstovais, mokslinių pasiekimų propagavimas ir pritaikymas) ir 3) dalyvavimas užsienio lietuvių bendruomenių veikloje. Iš viso buvo atrinkti 5 laureatai. Už viso gyvenimo nuopelnus mokslui ir pasiekimus humanitarinių ir socialinių mokslų srityje premija buvo skirta filosofui dr. Kęstučiui Skrupskeliui, Pietų Karolinos universiteto (JAV) profesoriui emeritui. Antroji humanitarinių ir socialinių mokslų srities premija buvo skirta istorikui dr. Broniui Makauskui. Už pasiekimus fizinių, biomedicinos ir technologijų srityse buvo įvertinti dr. Romualdas Kašuba, Šiaurės Ilinojaus universiteto (JAV) profesorius emeritas, ir dr. Saulius Juodkasis, Hokaido (Japonija) asocijuotas

profesorius. Penktoji premija už mokslo patirties, pasiekimų sklaidą ir mokslo ryšių tarp Lietuvos ir užsienio šalių plėtojimą buvo skirta dr. Algimantui Taškūnui, Tasmanijos universiteto (Australija) mokslo darbuotojui. Premijas įteikė LR švietimo ir mokslo ministras Algirdas Monkevičius.

Tardami padėkos žodį laureatai pristatė savo mokslinį kelią, supažindino su svarbiausiais pasiekimais, prisiminė kolegas iš Lietuvos. Istorikas dr. B. Makauskas savo kalboje aptarė motyvus, paskatiniusius jį pasirinkti istorijos studijas, atkreipė susirinkusiųjų dėmesį į naujausiųjų laikų Lietuvos ir Lenkijos santykių interpretaciją ir istoriko atsakomybės ribas, apžvelgė ateities darbus.

Plačiau pristatysime istoriko B. Makausko mokslinį kelią, susijusį su Lietuva ir jos mokslininkais.

B. Makauskas gimė 1950 m. Sankūrų kaime, Seinų apskrityje, Lenkijoje, lietuvių ūkininkų šeimoje. 1968 m. baigė Punsko lietuvių gimnaziją, tais pačiais metais įstojo į Gdansko universitetą, kur iki 1974 m. studijavo istoriją. Vėliau tęsė aspirantūros studijas Lenkijos mokslų akademijos Istorijos institute, kur apsigynė humanitarinių mokslų daktaro laipsnį. Po studijų iki šiol dirba Lenkijos MA Istorijos institute, XIX–XX a. Vidurio ir Rytų Europos istorijos skyriuje. Tyrinėja Baltijos valstybių XX a. istoriją, Lietuvos ir Lenkijos santykius, taip pat tautinių mažumų Lenkijoje problematiką, rengia tos srities specialistus Varšuvos universitete.

Pažymėtina, kad B. Makauskas palaiko glaudžius ryšius su Lietuvos istorikais. Pirmieji ryšiai užsimezgė sovietmečiu, kai B. Makauskas stažavosi Lietuvoje. Tuo metu prof., habil. dr. Antanas Tyla bei habil. dr. Vytautas Merkys padėjo jam susipažinti su Lietuvos archyvų ir rankraštytynų medžiaga. Šie kontaktai ypač išsiplėtė po 1990 m. B. Makauskas įsitraukė į Kauno Vytauto Didžiojo universiteto Atkuriamojo Senato darbą, dalyvavo universiteto mokslinėje veikloje, vadovavo bakalauriniams ir magistriniams darbams, buvo doktorantūros komitetų narys.

Kita jo veiklos kryptis susijusi su Lietuvos istorijos instituto tyrimais. B. Makauskas įsijungė į Lietuvos istorijos instituto ir Lenkijos MA Istorijos instituto bendrą programą „Mykolo Rėmerio dienoraščio t. 26–29 rengimas spaudai“. Jis buvo faktinis lenkų grupės vadovas. 2007 m. išleistas pirmas tomas lietuvių kalba. B. Makauskas buvo vienas iš jo sudarytojų. Taip pat jis dalyvavo Lietuvos istorijos instituto mokslinėse konferencijose, kituose mokslo renginiuose.

B. Makauskas padėjo kai kuriems Lietuvos istorijos instituto mokslo darbuotojams susipažinti su Lenkijos archyvais ir istoriografijos darbais, rašė jiems rekomendacijas Lenkijos mokslo institucijų stipendijoms gauti, palengvino jų buvimą Varšuvoje.

B. Makauskas yra kelių svarių mokslo darbų ir keliasdešimties mokslinių straipsnių autorius, mokslinių leidinių Lietuvoje redkolegijos narys.

Be jau minėtos mokslinės veiklos, B. Makauskas aktyviai reiškėsi bendruomeniniame darbe. Jis aktyvus Lenkijos lietuvių bendruomenės ir Pasaulio lietuvių bendruomenės narys. Jo ir kitų Lenkijos lietuvių narių pastangomis lietuvių bendruomenės padėtis šalyje sustiprėjo, išaugo jos prestižas ir įtaka.

Nuo 1991 m. Lenkijos lietuvių bendruomenė tapo Pasaulio lietuvių bendruomenės nare. B. Makauskas kaip jos atstovas dalyvavo ne viename PLB suvažiavime, buvo kelių valdybų narys.

Lietuvos istorijos instituto bendruomenė nuoširdžiai sveikina kolegą Bronių Makauską.

Vitalija Stravinskienė

DISERTACIJA APIE LENKIJOS LIETUVIŲ ŠVIETIMĄ

2008 m. lapkričio 28 d. Kauno Vytauto Didžiojo universitete apginta Marytės Černelienės disertacija „Lenkijos lietuvių švietimas po Antrojo pasaulinio karo“ (mokslinis vadovas – doc. dr. Antanas Kulakauskas). Tai nedažnas atvejis akademiniam gyvenime, kai disertaciją gina Lenkijos lietuvių bendruomenės narė. Tikriausiai nesuklysimė teigdami, kad tai pirmoji Lietuvoje apginta istorijos krypties disertacija, kurios autorė kilusi iš etninių lietuviškų žemių. Taigi Lenkijos lietuvių mokslininkų gretas papildė dar viena humanitarinių mokslų daktarė.

Marytė Černelienė gimė 1954 m. rugsėjo 30 d. Kreivėnų kaime (Punsko vls.), ūkininkų Aleknavičių šeimoje. Kaip ir dauguma lietuvių vaikų ji lankė Punsko mokyklą, kurią baigė 1973 m. Mokyklos direktoriaus Juozo Sigito Paransevičiaus paskatinta ji pasirinko matematikos studijas Varšuvos universiteto Balstogės filiale (1973–1977). Po studijų grįžo mokytojauti į Punkską, mokykloje ilgą laiką (1977–1996) mokė matematikos, o 1991–2000 m. dirbo ir Punsko licėjaus direktore. Viena iš Marytės Černelienės domėjimosi sričių buvo istorija. Matyt, ši aplinkybė lėmė, kad 2003 m. ji įstojo į Kauno VDU istorijos krypties doktorantūrą, tyrimų objektu pasirinkusi gimtojo krašto istoriją. Galima pritarti M. Černelienės nuomonei, kad lietuviškas švietimas – vienas esminių veiksmų, lemiančių lietuvių tapatumo išsaugojimą. Todėl visiškai suprantamas autorės tyrinėjimų objekto pasirinkimas, juo labiau kad užsienio lietuvių švietimo problematika dar mažai tyrinėta sritis.

M. Černelienės darbą sudarė trys skyriai. Pirmajame autorė pristatė Lenkijos lietuvių politinę visuomeninę padėtį nagrinėjamu laikotarpiu. Ši problematika glaudžiai su-

sijusi su lietuvišku švietimu ir tiesiogiai veikė jį. Antrojoje darbo dalyje M. Černelienė nagrinėjo Lenkijos lietuvių švietimo sistemos susikūrimą Punsko ir Seinų krašte, jo raidą tiriamu laikotarpiu, atskleidė veiksnius, lėmusius vienokius ar kitokius lietuvių švietimo pokyčius. Visos problematikos požiūriu prasminga trečioji disertacinio darbo dalis „Indokrinacija ir vertybės“, kurioje remiantis anketine apklausa nagrinėta komunistinės ideologijos įtaka lietuviams ir jų vertybėms. Darbą papildė priedai – įvairūs dokumentai, autorės sudaryta apklausos anketa.

Disertacijos gynimo metu oponentai – doc. dr. Algirdas Jakubčionis (Vilniaus universitetas) ir dr. Vitalija Stravinskienė (Lietuvos istorijos institutas) – aptarė disertacijos privalumus ir trūkumus, gynimo tarybos nariai – doc. dr. Pranas Janauskas (pirmininkas (VDU)), prof. dr. Juozas Skirius (Vilniaus pedagoginis universitetas), dr. Daiva Dapkutė (VDU), dr. Dangiras Mačiulis (LII), dr. Silva Pocytė (KU) – autorei pateikė rekomendacinio pobūdžio pasiūlymų, patikslinimų ir papildymų toliau tęsiant darbus.

Vitalija Stravinskienė

LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTO MOKSLINĖS VEIKLOS 2008 METAIS APŽVALGA

Apžvelgiant 2008 m. veiklos rezultatus, galima pažymėti, kad šiais metais nuosekliai dirbta prie Instituto Tarybos patvirtintų programų, vykdyti užsakomieji tyrimai. Galima pasidžiaugti išsibėgėjančia „Lietuvos istorijos“ programa – pasirodė 12-asis tomas, sulaukęs įvairių visuomenės sluoksnių dėmesio, leidybai atiduotas 4-asis tomas. Iš užsakomųjų tyrimų minėtina pagreitį įgaunanti LDK enciklopedijos rengimo programa (bendra jos trukmė 7 metai, pagrindinis finansuotojas – Lietuvos užsienio reikalų ministerija). Pažymėtina, kad šiuo metu panašūs tyrimai užtikrina stabilesnį Instituto egzistavimą. Praėję metai parodė, kad apskritai vis reikšmingesnė tampa Instituto taikomosios veiklos plėtra, ypač sietina su kultūrinės atminties formavimu bei tolerancijos skatinimu skirtingų Europos šalių visuomenėse. Su kultūrinės atminties formavimu susiję ne tik konkretūs leidybiniai projektai (LDK kalendorius), bet ir aktyvus dalyvavimas Seimo, Vyriausybės, ambasadų, savivaldybių ir t. t. organizuojamuose renginiuose (konferencijos, seminarai, „apvalūs stalai“, paskaitos, pranešimai ir kt.). Mažinant įtampų ir istorinių antagonizmų keliamas problemas tarp šalių Institutui dalyvaujant plėtojosi bendros Lietuvos–Rusijos istorikų komisijos ir Lenkijos–Lietuvos vadovėlių komisijos veikla. Taikomoji veikla Institutą daro vis labiau pastebimą

visuomenės gyvenime, o mokslininkų tyrimų rezultatai tampa labiau prieinami. Prie to svariai prisideda ir aktyvus Instituto mokslininkų dalyvavimas įvairiuose šviečiamuosiuose ir kultūriniuose projektuose, televizijos ir radijo laidose, viešose paskaitose visuomenei. Kaip tik ryškus taikomosios veiklos dalies padidėjimas yra bene būdingiausias praėjusių metų Instituto veiklos bruožas.

Pažymėtina, kad rugsėjo mėn. įvyko naujos Instituto Tarybos rinkimai, o metų pabaigoje Taryba išrinko naują direktorių, patvirtino naują administraciją. Dėkojame buvusiam direktoriui habil. dr. Alvydui Nikžentaičiui už jo pastangas, išradingumą, įžvalgumą, drąsą sprendžiant mokslines organizacines, ūkines ir finansines problemas, mezgant naujus mokslinius kontaktus, organizuojant projektus. Be jo nuoširdaus atsidavimo darbui 2008-ųjų, kaip ir ankstesnių metų Instituto veiklos rezultatai galėjo būti kur kas kuklesni. Baigiantis metams į užtarnautą poilsį išėjo mūsų Kolegos, kurių vardai neatskiriama susiję su Lietuvos istorijos institutu. Už ilgametį kruopštų darbą – 40 metų – dėkojame Ritai Strazdūnaitei, už ilgametę mokslinę ir administracinę veiklą Institute – prof. Antanui Tylai, už atidų mūsų mokslinių darbų rengimą spaudai – redaktorei Danutei Mėlynienei. Linkime Jums kuo geresnės sveikatos ir gyvenimo džiaugsmo.

Šiais metais, kaip ir pernai, pavyko išvengti lėšų deficito. 2008 m. Institutui pagal programą *Lietuvos visuomenės ir valstybės raida iki XXI a. pradžios* buvo skirtas **3825** tūkst. litų finansavimas (pernai **3078** tūkst. litų).

Palyginus su 2007 m. finansavimu, 2008 m. buvo skirta **711** tūkst. litų didesnis finansavimas pagal 2006 m. rugsėjo 27 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimą Nr. 954 „Dėl biudžetinių įstaigų ir organizacijų darbuotojų darbo apmokėjimo tvarkos tobulinimo“. 2008 m. Instituto istorijoje išsiskyrė Valstybinio mokslo ir studijų fondo finansuojamų projektų gausa. V. Savoniakaitė, V. Sirutavičius, D. Staliūnas, V. Šimėnas, R. Šmigelskytė-Stukienė rengė projektus ir teikė paraišką Valstybiniam mokslo ir studijų fondui. Jų projektai laimėjo konkursus ir gavo finansavimą. Per įvairius projektus gaunamas nebiudžetinis finansavimas tampa reikšminga parama tolesnei mokslo plėtrai, suteikdamas galimybę rengti ekspedicijas, išvykti į komandiruotes, įsigyti technikos ir pan., kartu tai yra svari finansinė parama Institutui.

Baigę doktorantūros studijas daktaro disertacijas apgynė Gytis Piličiauskas („Titnago industrija Pietryčių Pabaltijyje 2900–1700 m. pr. Kr. gludintų titnaginių kirvių

tyrimų duomenimis“) ir Vilius Ivanauskas („Lietuviškoji nomenklatūra biurokratinėje sistemoje: tarp stagnacijos ir dinamikos (1970–1988 m.)“). Eksternu parengtą disertaciją „Choronimo Baltoji Rusia – lokalizavimas pagal XIII a. – XVIII a. vidurio Europos rašytinius ir kartografinius šaltinius“ sėkmingai apgynė Baltarusijos Respublikos pilietis Aleksandras Belyj. Deja, Latvijos Respublikos pilietei Tatjanai Kuznecovai už eksternu gintą darbą „Latvijos valstiečių sąjunga 1917–1934“ mokslo laipsnis nebuvo suteiktas.

Sėkmingai doktorantūros studijas Institute tęsia istorikai Olga Mastianica, Andrea Griffante ir etnologė Veronika Gribauskaitė. 2008 m. į istorijos krypties doktorantūros studijas priimtas Alfredas Rukšėnas, į etnologijos krypties – Loreta Martynėnaitė.

Leidyba 2008 m., kaip jau ir įprasta, buvo finansuojama iš kelių šaltinių: valstybės skiriamos tiesioginės dotacijos – 138 tūkst. Lt (pernai – 132 600 Lt) ir netiesioginės (ne iš ŠMM) – 75 500 Lt (pernai 161 tūkst. Lt). Už parduotas knygas šįmet gauta 95 tūkst. Lt (pernai 112 tūkst. Lt, tačiau pažymėtina, kad tada 42 tūkst. Lt gauta pardavus knygas mokykloms pagal sutartį su ŠMM). Toliau sėkmingai dirbama su „Diemedžio“, „Versus Aureus“, „Baltų lankų“ leidyklomis. Užsimezgė vaisingas bendradarbiavimas su „Eugrimo“, Pedagoginio universiteto bei „Minties“ leidyklomis. Bendradarbiavimas su platesniu leidyklų ratu efektyvina leidybą ir produkcijos, ir knygų savikainos prasme. 2008 m. iš spaudos išėjo 31 leidinys (pernai 29). Iš jų 18 (pernai 16) monografijų, šaltinių, straipsnių rinkinių bei tęstinių (periodinių) leidinių parengta LII leidykloje.

2008 m. pasirodė 25 monografinio pobūdžio knygos. Instituto darbuotojai įvairiuose moksliniuose leidiniuose paskelbė 148 (pernai 148) straipsnius, 26 (pernai 17) mokslines recenzijas, 7 studijų vadovus (vadovėlius) ar metodines priemones. Recenzuojamuose leidiniuose Lietuvoje paskelbti 133 (104) straipsniai. Iš jų 38 (32) – leidiniuose, įtrauktuose į tarptautines duomenų bazes. Užsienyje – 46 (42). Iš jų 3 straipsniai leidiniuose, įtrauktuose į tarptautines duomenų bazes (1 ISI sąrašuose esančiame leidinyje (A. Urbanavičiaus)).

Didelė dalis straipsnių buvo paskelbta „Lietuvos istorijos metraštyje“, „Lithuanian Historical Studies“, Mokslų akademijos žurnale „Lituanistika“, Pedagoginio universiteto leidinyje „Istorija“, VDU „Darbai ir dienos“.

Apibendrinant mokslinių tyrimų rezultatus galima pažymėti, kad įveikta paskutiniųjų dvejų metų publikuotų mokslinių darbų mažėjimo tendencija. Tai teikia vilčių gauti geresnį mūsų institucijos finansavimą iš valstybės biudžeto.

Kaip ir kasmet Instituto mokslininkai labai aktyviai dalyvavo konferencijose. 2008 m. jie konferencijose perskaitė 104 (pennai 92) mokslinius pranešimus. Iš jų 70 (50) Lietuvoje: regioninėse – 32 (22), tarptautinėse – 38 (28). Užsienyje – 34 (42).

Mokslininkai pranešimus skaitė Anglijoje, Baltarusijoje, Estijoje, Italijoje, JAV, Latvijoje, Lenkijoje, Rusijoje, Slovėnijoje, Šveicarijoje, Vokietijoje vykusiose konferencijose. Be to, LII mokslininkai šiais metais skaitė pranešimus Berklio, Stanfordo, Arizonos universitetų organizuojuose specialiuose seminaruose.

2008 m. LII surengė daug tarptautinių konferencijų. Pirmiausia reikėtų aptarti tas, kurias galėtume įvardyti arba kaip tradicines, arba nuosekliai išplaukiančias iš LII vykdomų mokslinių tyrimų. XIX a. skyriuje vykdomos programos rėmuose buvo surengta tarptautinė konferencija „Dvasininkija ir 1863 m. sukilimas buvusios Abiejų Tautų Respublikos žemėse“, kuri turėjo apibendrinti penkerius metus vykdytą mokslinių tyrimų programą. Kadangi joje dirbo nedaug mokslininkų, rengiant konferenciją buvo pasitelktos kitos institucijos (Lietuvos mokslų akademija, Liublino Jono Pauliaus II katalikų universiteto I Naujųjų laikų istorijos katedra, Varmijos–Mozūrijos universiteto Olštynė Humanitarinis skyrius), prisidėjusios ne tik finansiniu, bet ir intelektualiu indėliu.

2008 m. rugsėjo 3–7 d. kartu su Herderio bei Šiaurės Rytų institutais (Vokietija) surengta tradicinė, kas dvejus metus vykstanti tarptautinė doktorantų konferencija „Tautinės istorijos rašymas europiniame kontekste“. Doktorantai pranešimuose pristatė savo disertacijų temas, metodologiją bei problemas, su kuriomis jie susiduria. LII galėtų ir toliau sėkmingai veikti kaip toks regioninis centras, prisidedantis prie doktorantų kvalifikacijos kėlimo, jų bendradarbiavimo. Plačiau apie šią konferenciją: <<http://geschichte-transnational.clio-online.net/tagungsberichte/id=2340>>, taip pat <<http://hsozkult.geschichte.hu-berlin.de/tagungsberichte/id=2340&count=1&recno=1&sort=datum&order=down&search=Vilnius+brier>>.

Faktiškai kasmetinėmis yra tapusios ir Archeografijos skyriaus rengiamos konferencijos. 2008 m. lapkričio 6–8 d. surengta tarptautinė konferencija „Lietuvos Metrika: archyvas tarp mokslinių tyrimų, leidybos ir politikos interesų. Skiriama žymaus tyrinėtojo dr. Egidijaus Banionio (1948–1993) gimimo šešiasdešimtmečiui“, nors ir buvo proginė, faktiškai tęsė ankstesniais metais pradėtą darbą ir stiprino LII kaip svarbiausio Lietuvos Metriką tyrinėjančio ir publikuojančio centro vaidmenį. Konferencijos pranešimuose buvo apžvelgtas E. Banionio istoriografinis palikimas, nagrinėti LDK užsienio politikos klausimai XV–XVI a. pirmojoje pusėje ir jos dokumentai, atlikta kai kurių Lietuvos Metrikos knygų, kaip istorijos šaltinių, analizė, aptartos jų, kaip LDK paveldo ir leidybos objektų, problemos.

Taip pat tradiciškai šiais metais vyko tarptautinė konferencija, skirta Lietuvos žydų istorijai: „Ketvirtas luomas? Žydų teisinė padėtis Europoje ankstyvaisiais Naujaisiais laikais“ (kovo 4–5 d.). Tiesa, kitaip, nei ankstesniais metais, šį kartą konferencijos, rengtos kartu su Vidurio ir Rytų Europos žydų istorijos ir kultūros tyrimų centru, problematika buvo skirta nemoderniems laikams. Pastaruosius kelerius metus Europoje nebuvo surengta nė viena speciali konferencija, skirta žydų istorijos problematikai ankstyvaisiais Naujaisiais laikais. Ši konferencija ir joje vykusios diskusijos dėl žydų statuso Europoje lūžinių momentų, modernėjimo proceso ir jo poveikio kriterijų išskyrimo, komparatyvistinio požiūrio į žydų teisinį statusą kryptių išgryninimo naujai aktualizavo žydų teisinio ir socialinio statuso problemas.

Tęsiamas XVIII a. problemoms skirtų konferencijų ciklas – šiemet kartu su VDU surengta septintoji konferencija „Stanislovas Augustas Poniatovskis: asmenybė ir epocha“.

Ypač gyvai praėjo tarptautinis seminaras „Vilnius – daugelio tautų atminties vieta“ (gegužės 21–22 d.). Tai turbūt vienintelis toks renginys LII, kai diskusijoms buvo skirta daugiau laiko nei patiems pranešimams. Šis seminaras turėtų tapti geru įvadu į kitų metų konferenciją „Vilniaus dalybos nacionalizmo ir postmodernizmo amžiuje“.

Atskirai paminėtina Lietuvos–Rusijos istorikų komisijos institute surengta konferencija „Rusijos imperija ir jos pavaldiniai: imperijos gyventojų identifikavimo kriterijai ir praktikos“ (rugsėjo 16–18 d.). Apie šią konferenciją užsimename todėl, kad faktiškai ją rengė LII darbuotojai.

LII prisidėjo ir prie vieno proginio renginio – apskritojo stalo konferencijos „1918 metai: išmoktos pamokos ir klaidos. Lietuvos, Lenkijos ir Vokietijos santykiai tarpukario metais ir po Šaltojo karo pabaigos“.

Instituto struktūra iš esmės nepasikeitė. Tebefunkcionuoja senieji 7 skyriai (Archeologijos, Etnologijos, Archeografijos, Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės istorijos, XIX amžiaus istorijos, XX amžiaus istorijos, Miestų tyrimo skyrius).

Mokslinė veikla, kaip ir pernai, buvo organizuota pagal Institutui patvirtintas mokslo veiklos kryptis: fundamentinių mokslų srityje: 1. Lietuvos visuomenės ir valstybės raida iki XXI amžiaus pradžios (istorija ir istoriografija, pagalbinių istorijos mokslai ir t. t.). 2. Lietuvos archeologija, proistorės tyrimai. 3. Etnologija: kultūrinis, socialinis ir teritorinis tapatumas. Taikomųjų mokslų srityje: Lietuvos Metrikos ir kitų Lietuvos istorijos šaltinių tyrimas ir publikavimas. Mokslo taikomosios veiklos srityje: Lietuvos miestų atsiradimas, raida ir visuomeninė reikšmė.

Institute 2008 m. vykdyta 14 iš valstybės biudžeto lėšų finansuojamų programų:

1. Akademinė Lietuvos istorija (2001–2011) (doc. dr. J. Kiaupienė);
2. Akmens ir žalvario amžiai Lietuvoje. D. 2 (2004–2008) (dr. V. Juodagalvis);
3. Lietuva Europoje: kultūrinės sąveikos archeologiniais duomenimis. (2007–2011) (doc. dr. V. Šimėnas);
4. Pagalbiniai istorijos mokslai (tęstinė 2007–2011) (doc. dr. E. Rimša);
5. Lietuvos Metrikos ir kitų istorijos šaltinių tyrimas ir publikavimas (2006–2010) (dr. A. Dubonis);
- 6 Lietuvos istoriografijos paminklai. D. 2. (2004–2009) (doc. habil. dr. I. Lukšaitė);
7. Lietuvos krikščioniškoji dvasininkija ir 1863 m. sukilimas (2004–2008) (habil. dr. A. Prašmantaitė);
8. Lietuvos visuomenės modernizacija ir etniniai konfliktai (Nedominuojančios etninės bendruomenės Lietuvoje. XIX a. – XX a. pirma pusė). D. 2. (2006–2010) (dr. V. Sirutavičius);
9. Lietuva Antrajame pasauliniame kare. D. 2. (2006–2010) (dr. Č. Laurinavičius);
10. Tapatybė erdvėje ir laike: lokali bendruomenės. (2007–2011) (dr. V. Savoniakaitė);
11. Lietuvių etninės kultūros atlasas. Papročiai. D. 2 (2007–2011) (dr. Ž. B. Šaknys);
12. Lietuvos miestų socialinė topografija XIV–XX a. (2004–2008) (dr. G. Vaitkevičius);
13. Lietuvos istorijos metraštis (tęstinė) (doc. dr. Z. Kiaupa);
14. Lithuanian Historical Studies (tęstinė) (dr. S. C. Rowell).

LII turi bendradarbiavimo sutartis su šiomis užsienio švietimo bei mokslo institucijomis: Adomo Mickevičiaus universitetu Poznanėje, Lenkijos MA Tadeuszo Manteuffelio istorijos institutu, Lenkijos MA Mokslo istorijos institutu, M. Koperniko universiteto Torunėje Istorijos fakultetu, Baltarusijos nacionalinės akademijos istorijos institutu, Valstybiniu Baltarusijos universitetu Minske, Rusijos MA Visuotinės istorijos institutu bei Rusijos MA Rusijos istorijos institutu, Herderio institutu Marburge (Vokietija), Ukrainos nacionalinės mokslų akademijos Ukrainos istorijos institutu. Bene intensyviausiai bendradarbiaujama su Rusijos MA Visuotinės istorijos institutu bei Vokietijos mokslo institucijomis.

Šiais metais toliau tęstas darbas prie plataus atgarsio daugelio užsienio šalių bei Lietuvos akademiname gyvenime sulaukusio projekto, numatančio Antrojo pasaulinio

karo dokumentų publikavimą. Šiuo metu baigiamas rengti antras šio leidinio tomas. Taip pat reikia pažymėti aktyvią LII mokslininkų veiklą bendroje Lietuvos–Rusijos istorikų komisijoje.

Tradicškai glaudžiai bendradarbiaujama su Herderio bei Šiaurės Rytų institutais (Vokietija). Su Herderio institutu kartu rengiama bibliografija.

Šiuo metu svarbiausia sritis bendradarbiaujant su Lenkijos bei Ukrainos institucijomis – stažuočių programa. Su kolegomis iš Baltarusijos intensyviausiai bendradarbiaujama archeologijos srityje. Šiuo metu vykdomas bendras tyrimų projektas tyrinėjant akmens amžiaus archeologinius radinius Baltarusijos teritorijoje.

Šiais metais LII pasirašė bendradarbiavimo sutartį su Varmijos Mozūrijos universitetu dėl Lietuvos istorijos, kultūros istorijos, lietuvių kalbos studijų Olštyno universitete. Šiam bendradarbiavimui ateinančiais metais reikės skirti ypatingą dėmesį.

Kitais metais kartu su Georgo Eckerto tarptautiniu vadovėlių tyrimo institutu (*Georg-Eckert-Institut für Internationale Schulbuchforschung*) bus pradėtas vykdyti projektas, numatantis tirti istorijos mokytojų vertybinių orientacijų kaitą postsovietinėje erdvėje (Volkswagen fondas).

Deja, kartu su Georgo Eckerto tarptautiniu vadovėlių tyrimo institutu parengtas projektas „Besikeičianti istorija, konkuruojantys identitetai ir sąryšio atsiradimas? Europos idėja Europos pakraščių vadovėliuose“ (*Changing Histories, Competing Identities, and Creating Cohesion? The Image of Europe in Textbooks at European Peripheries*), nors ir buvo labai gerai įvertintas Europos Sąjungos 7-ojoje mokslo programoje, finansavimo negavo. Šiuo metu laukiame atsakymo dėl kito projekto – „Pokariniai konfliktai pietiniame Baltijos regione 1918–1920 m.“ (projektą koordinuoja Turino universitetas). LII taip pat dalyvauja Europos mokslo fondo finansuojamame tarptautinio projekto, skirto Pirmojo pasaulinio karo karinėms aukoms, parengiamajame darbe.

2008 m. pasiekti rezultatai įpareigoja naująją Instituto administraciją bent jau išlaikyti pasiektą lygį. Tačiau 2009-ųjų Instituto biudžetas rodo, kad tai nebus lengva padaryti. Besiplečiančios finansinės-ekonominės krizės sąlygomis akivaizdu, kad mažės užsakomųjų tyrimų, kils darbuotojų išlaikymo klausimas. Be to, administracijai ir Instituto bendruomenei kyla ir nauji mokslo raidos iššūkiai. Svarbiausias iššūkis, šiuo metu iškilęs Instituto veikloje – subalansuoti žmogiškuosius ir materialinius išteklius tarp fundamentinių tyrimų ir taikomųjų mokslinių tyrimų bei taikomosios veiklos.

Pažymėtina, kad valstybės ir visuomenės raidos poreikiai teikia gaires Istorijos instituto vykdomiems tyrimams ir taikomajai veiklai. Kita vertus, šiuolaikinio pasaulio politinės, ekonominės, taip pat ir mokslo integracijos sąlygomis Institutas turi stengtis ir toliau išnaudoti tarptautinio bendradarbiavimo teikiamas galimybes, jungtis į tarptautinius (visų pirma regioninius, kaip realesnius) projektus, taip tarptautiniu mastu reprezentuoti Lietuvos istorijos mokslą bei pasinaudoti tarptautiniu moksliniu diskursu Lietuvos istoriografijos raidai veikti bei tyrėjų kvalifikacijai kelti.

Taip pat šiuo metu ypač aktualu ir svarbu istorijos mokslo raidai skatinti aktyvesnį bendradarbiavimą su visomis istorinius tyrimus atliekančiomis institucijomis, siekiant kuo efektyviau išnaudoti esamus žmogiškuosius ir finansinius resursus užtikrinant kokybiškus mokslinius tyrimus. Siekiant minėto tikslo bus skatinamas ir remiamas bendradarbiavimas su kitomis humanitarinių mokslų tyrimų institucijomis, kurių tyrimai koreliuoja su istoriniais, etnologiniais, archeologiniais tyrimais.

2009-ieji – mokslo ir studijų reformos metai. Vyriausybė yra įpareigojusi Mokslo tarybą iki 2009 m. birželio 1 d. parengti „Lietuvos humanitarinių ir socialinių mokslų institucijų konsolidavimo ir plėtros“ studiją, kuri turės įtakos ir LII, kaip savarankiškos institucijos, egzistavimui. Todėl Instituto administracija mano, kad šalia pagrindinio darbo visi turėsime įdėti pastangų įrodant, jog esame pajėgūs toliau vykdyti mokslinius tyrimus kaip savarankiškas mokslo centras. Tikime, kad susitelkus mums tai pavyks padaryti.

Rimantas Miknys